

УДК 582.252(262.5)

С.Е. НИКОНОВА

Одесский филиал Института биологии южных морей НАН Украины
ул. Пушкинская, 37, Одесса, 65125 Украина

ЦИСТЫ ДИНОФИТОВЫХ ВОДОРΟΣЛЕЙ ОДЕССКОГО И ТЕНДРОВСКОГО РЕГИОНОВ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ ЧЕРНОГО МОРЯ

Цисты динофитовых водорослей в донных осадках Одесского и Тендровского регионов были представлены 19 таксонами, относящимися к 5 семействам, 6 родам. Обнаружение цист потенциально токсичных видов динофлагеллят, а также видов, способных инициировать «цветения» воды, свидетельствует о неблагоприятной экологической обстановке.

Ключевые слова: динофитовые водоросли, цисты, Черное море, токсичные виды

Во всем мире особый интерес вызывают исследования водорослей, находящихся в состоянии покоя. В донных отложениях постоянно содержится большой «фонд» цист и спор, которые прорастают при благоприятных условиях. Роль покоящихся стадий микроводорослей в формировании видового разнообразия и в возникновении «цветений» воды изучена недостаточно. Специальные исследования, посвященные видовому богатству и распределению цист водорослей в северо-западной части Черного моря, начаты сравнительно недавно [1].

Цель настоящей работы – исследовать видовой состав и распределение численности цист динофитовых водорослей, в том числе потенциально-токсичных и вызывающих «цветение» воды видов в изучаемых регионах.

Материал и методы исследований

Исследования цист динофлагеллят проводили в Одесском (участок прибрежной акватории, заключенной между устьями Сухого и Малого Аджалькского лиманов) и Тендровском (глубоководная часть Тендровского залива с примыкающим к нему Ягорлыцким заливом и районом Одесской банки) регионах. Пробы собраны в августе–сентябре 2007 г. на 36 станциях: в Одесском регионе 17, Одесской банке – 4, Тендровском заливе – 6, Ягорлыцком – 9 проб.

Донные отложения отбирали дночерпателем Петерсена площадью захвата 0,1 м², для исследования брали верхний двухсантиметровый слой. К 5 г пробы добавляли 50 мл стерильной морской воды, фильтровали через ряд сит (планктонный газ 90 мкм и 20 мкм), затем проводили подсчет и идентификацию организмов. Численность цист выражали в экзemplярах на 1 грамм сухого веса донных отложений. Для идентификации объектов использовали работы К. Matsuoka [2] и Т.Ю. Орловой [3].

Полученные данные обрабатывали с использованием пакета программ многомерного статистического анализа PRIMER V. 5.2.8 [4].

Результаты исследований и их обсуждение

Выявлены цисты 19 таксонов динофитовых водорослей, относящихся к 5 семействам, 6 родам (*Scrippsiella*, *Protoperdinium*, *Lingulodinium*, *Gymnodinium*, *Alexandrium*, *Enciculifera*), 4 таксона не были идентифицированы.

В Одесском регионе грунты представлены различным типом донных отложений: пески, ракушка, черный и серый ил. В ходе исследований в донных отложениях Одесского региона зарегистрировано максимальное число видов (18) и максимальная численность цист (до 13500 экз.·г⁻¹). В таксономическом составе преобладали, главным образом, виды родов *Protoperdinium* и *Scrippsiella* (по 4 вида).

На станциях с глубинами до 15 м донные отложения представлены в основном ракушей и песками. На этих станциях обнаружены цисты 14 таксонов, количество видов на станциях варьировало от 2 до 5 (в среднем, 3,9±1,3), численность – от 150 экз.·г⁻¹ до 3150 экз.·г⁻¹ (в среднем, 1050±960 экз.·г⁻¹). На станциях, расположенных на глубинах более 15 м, где грунты преимущественно илистые, выявлены цисты 18 таксонов. На этих станциях отмечено от 6 до 10 видов (в среднем 8,1±1,1), что в 2 раза больше, чем на станциях с песчаными грунтами. В илах численность цист варьировала от 2600 экз.·г⁻¹ до 13500 экз.·г⁻¹ (в среднем, 7900±3800 экз.·г⁻¹), что в среднем почти в 8 раз больше, чем на станциях с песчаными грунтами и ракушей. Индекс

Шеннона в Одеському регіоні в середньому склав 2,192±0,23 біт. Сходство станцій по таксономічному складу і чисельності 23,09% (індекс Брей-Куртиса). Індикаційні таксоны, які обумовлювали сходство і визначали особливості структури таксоценозу (сумарний вклад в середнє внутрікомплексне сходство станцій околo 90%) в районі Одеського регіону були *Scrippsiella trochoidea* (Stein) Balech, 1988 (відносительний вклад в середнє сезонне внутрікомплексне сходство склав $S_i=63,21\%$, частота зустрічальності 100%), *Lingulodinium polyedrum* (Stein) Dodge, 1989 ($S_i=14,60\%$, частота зустрічальності 53%), *Protoperidinium conicooides* (Pauls.) Balech, 1973 і *Alexandrium* sp. 1 ($S_i=5,60\%$ і $S_i=5,00\%$, частота зустрічальності 65% і 59% відповідно).

Тендровський регіон. В районі Одеської банки в донних відкладеннях, представлених ракушкою і піском, виявлені цисти 6 таксонів водорослей. Чисельність цист була дуже низькою – від 50 до 100 экз. г⁻¹ сухого ґрунту, в середньому, 80±22 экз. г⁻¹. Виняток – станція, розташована недалеко від каналу, що з'єднує Тилигульський лиман з морем, де чисельність цист в 5 раз перевищала середню для цього району (490 экз. г⁻¹). Індекс Шеннона в районі Одеської банки 1,486±0,19 біт. Сходство станцій по таксономічному складу і чисельності – 29,72%. Індикаційними таксонами були *S. trochoidea* (відносительний вклад в середнє сезонне внутрікомплексне сходство $S_i=71,87\%$, частота зустрічальності 100%), *Scrippsiella* sp. 1 і *Alexandrium* sp. 1 ($S_i=12,06\%$ і $S_i=8,08\%$, частота зустрічальності по 50%).

Тендровський залив. В глибоководній західній частині заливу, що з'єднується з морем, ґрунти представлені ілами, ракушечником і пісками. Обнаружили цисти 10 видів дінофлагеллят. Розподіл чисельності нерівномірно – від 100 экз. г⁻¹ до 3000 экз. г⁻¹, в середньому 1100±501 экз. г⁻¹ сухого ґрунту. Як і в Одеському регіоні, високі показники чисельності відзначені на станціях з ілистими донними відкладеннями – 2680±300 экз. г⁻¹, на станціях з піщаними донними відкладеннями і ракушкою чисельність цист на порядок нижче – 250 ± 205 экз. г⁻¹. Індекс Шеннона 1,834±0,25 біт. Відзначено низьке сходство станцій по таксономічному складу і чисельності (15,46%), індикаційними видами були *S. trochoidea* ($S_i=70,28\%$, частота зустрічальності 100%), *Gymnodinium* cf. *catenatum* Graham, 1943 ($S_i=14,85\%$, зустрічальність 67%) і *P. conicooides* ($S_i=7,91\%$, зустрічальність 50%).

В ґрунтах Ягорлицького заливу, представлених ракушкою і піском, виявлені цисти 6 таксонів дінофітових водорослей. Відносительно глибоководні станції Ягорлицького заливу (глибина 3–6 м) по чисельності цист близькі до сходних по типу ґрунту станціями Тендровського заливу (230±100 экз. г⁻¹). На мелководних станціях з глибиною менше 2 м відзначена низька чисельність цист, в середньому – 90±50 экз. г⁻¹ сухого ґрунту. Індекс Шеннона 0,516±0,16 біт. Виявлено високе сходство станцій по таксономічному складу і чисельності (52,63%), його обумовлював індикаційний вид, – *S. trochoidea* ($S_i=97,90\%$), звичайними були цисти *G.* cf. *catenatum* (частота зустрічальності 44%), інші види зустрічались рідко.

В районі дослідження обнаружені цисти потенційно токсичних і небезпечних видів дінофлагеллят, а також цисти нетоксичних видів мікроводорослей, здатних ініціювати “цвітіння” води. К потенційно токсичним відносяться представителі роду *Alexandrium*, *G.* cf. *catenatum* і *L. polyedrum* – продуценти сакситоксину і його аналогів, які накопичуються в гідробіонтах і викликають отруєння людей морепродуктами. Цисти цих видів зареєстровані в більшості районів дослідження. В Тендровському регіоні цисти *Alexandrium* spp. і *L. polyedrum* відзначені одинично, їх чисельність не перевищала 40 экз. г⁻¹, в той час як частота зустрічальності цист *G.* cf. *catenatum* склала 44–66% при максимальній чисельності в Тендровському заливі – 240 экз. г⁻¹. В Одеському регіоні зустрічальність цист видів роду *Alexandrium* склала 59%, при цьому чисельність цист цих видів перевищила 1000 экз. г⁻¹ на 2-х станціях з 17, зустрічальність цист *L. polyedrum* і *G.* cf. *catenatum* склала відповідно 53% і 23%, при цьому чисельність *L. polyedrum* вище 1000 экз. г⁻¹ відзначена на 6-ти станціях, а *G.* cf. *catenatum* – на 2-х станціях.

Потенційно токсичні види *L. polyedrum*, *G.* cf. *catenatum* і нетоксичний вид *S. trochoidea*, цисти яких обнаружені во всем досліджуваному районі, здатні викликати “цвітіння” води. *S. trochoidea* – космополіт, широко розповсюджений в прибережних водах. Во всем досліджуваному районі частота зустрічальності цист *S. trochoidea* склала 97%, середня чисельність в Одеському регіоні 1650±15800 экз. г⁻¹, в Тендровському – 190 ± 150 экз. г⁻¹.

Проведена оцінка статистичної достовірності відмінностей між априорно виділеними комплексами цист на основі їх таксономічного складу і чисельності по районах, характеру ґрунту і глибині відбору проб (ANOSIM-тест). Найбільші відмінності в структурі таксоценоценоцесних комплексів цист виявлені між Одеським регіоном і Ягорлицьким заливом

(R-статистика=0,437 при уровне значимости 0,1%). Статистически достоверные различия в структуре комплексов цист в донных отложениях различного типа обнаружены между черными илами и песчаными грунтами (R-статистика=0,608 при уровне значимости 0,1%), и между таксоценами, выявленными в грунтах на глубине более 20 м и в диапазоне 2–5 м (R-статистика=1,0 при уровне значимости 0,1 %).

Выводы

В донных отложениях Одесского и Тендровского регионов обнаружены цисты динофлагеллят, способных к массовому размножению, что свидетельствует о потенциальной возможности возникновения “цветения” воды, вызванного, в том числе, и токсичными видами.

1. *Никонова С.Е.* Сравнительный анализ структуры таксоценологических комплексов цист динофитовых водорослей Одесского региона / С.Е. Никонова // Экологическая безопасность прибрежной и шельфовой зон и комплексное использование ресурсов шельфа. – 2008. – Вып. 17. – С. 362–370.
2. *Matsuoka K.* Technical guide for modern dinoflagellate cyst study / Matsuoka K., Fukuyo Y.. – WESTRAC-NAB/WESTRAC/IOC, 2000. – 187 p.
3. *Orlova T.Yu.* Dinoflagellate Cysts in Recent marine Sediments from the East Coast of Russia / T.Yu. Orlova, T. Morozova, K.E. Gribble [et al.] // Botanica Marina. – 2004. – N47. – P. 184–201.
4. *Warwick R.M.* Change in Marine Communities: An Approach to Statistical Analysis and Interpretation / Warwick R.M., Clarke K.R. – Natural Environment Research Council: UK, 1994. – 144 p.

С.Е. Никонова

Одеська філія Інституту біології південних морів НАН України

ЦИСТИ ДІНОФІТОВИХ ВОДОРОСТЕЙ ОДЕСЬКОГО ТА ТЕНДРІВСЬКОГО РЕГІОНІВ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ ЧОРНОГО МОРЯ

Цисти дінофітових водоростей у донних відкладеннях Одеського і Тендрівського регіонів були представлені 19 таксонами, що відносяться до 5 родин, 6 родів. Виявлення цист потенційно токсичних видів дінофлагеллят, а також видів, здатних ініціювати шкідливі “цвітіння”, свідчить про несприятливий екологічний стан.

Ключові слова: дінофітові водорості, цисти, Чорне море, токсичні види

S. Ye. Nikonova

Odesa Branch A.O. Kovalevsky Institute of Biology of Southern Seas NAS of Ukraine

THE DINOFLAGELLATES CYSTS OF ODESSA AND TENDRA REGIONS OF THE NORTH-WESTERN PART OF THE BLACK SEA

The dinoflagellates cysts in the sediments of Odessa and Tendra regions were presented by 19 taxa belonging to 5 families and 6 genera. Occurrence of dinoflagellate cysts of potentially toxic species, and also species capable to initiate the harmful algal bloom, says about the unfavorable environmental conditions.

Key words: dinoflagellates, cysts, Black Sea, toxic kinds

УДК 597.2/5:612.22:591.1:577.12

Н.В. НОВИЦКАЯ, А.А. СОЛДАТОВ

Институт биологии южных морей НАН Украины
пр-т Нахимова 2, Севастополь 99011

МОРФО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЭРИТРОИДНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ГЕМОЛИМФЫ *ANADARA INAEQUIVALVIS* В УСЛОВИЯХ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ АНОКСИИ

В условиях экспериментальной аноксии в гемолимфе анадары отмечали набухание (свелинг) и лизис значительной части эритроидных элементов. Разрушению подвергались преимущественно